

VU Research Portal

[Book review of] Arnold Huijgen. Lezen en laten lezen: gelovig omgaan met de Bijbel
Zwiep, Arie W.

published in
Kerk en Theologie
2019

document version
Publisher's PDF, also known as Version of record

document license
Unspecified

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)
Zwiep, A. W. (2019). [Book review of] Arnold Huijgen. *Lezen en laten lezen: gelovig omgaan met de Bijbel*. *Kerk en Theologie*, 70(4), 372-375.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:
vuresearchportal.ub@vu.nl

Boekbesprekingen

Bernd Janowski. *Anthropologie des Alten Testaments. Grundfragen Kontexte Themenfelder*. Mohr-Siebeck. Tübingen 2019. 805 pp. € 44.00. ISBN 9783161502361

Menig theoloog zal het gelijknamige boek van H.W. Wolff nog in de boekenkast hebben, maar hier wijs ik graag naar de nieuwe opzet van een antropologie van het Oude Testament van Bernd Janowski, die een aantal belangrijke en tegelijkertijd behulpzame vernieuwingen bevat. Zoals de ondertitel al aangeeft, worden niet alleen de meest fundamentele vragen betreffende de antropologische voorstellingen van het Oude Testament besproken, maar ook de culturele, geografische en klimatologische context nadrukkelijk gethematiseerd. Daarmee komen de levensomstandigheden beter in het vizier, de verschillende literaire contexten en natuurlijk de antropologische constanten. In h. 2 bijvoorbeeld vindt men een uiteenzetting over de levensfasen, het gender- en generatieperspectief, in h. 3 de belangrijkste elementen van het persoonsbegrip, en in h. 4 de vormen van sociaal leven en handelen, in h. 5 de beleving van ruimte en tijd. H. 6 biedt zicht op de verschillende antropologieën die men in het Oude Testament aantreft, en het laatste hoofdstuk, 'Der ganze Mensch', biedt een bruikbaar resumé. In tien bijlagen wordt informatie gegeven over antropologische bronnen in de antieke wereld. Ik attendeer graag op dit boek juist vanwege de grote bruikbaarheid voor ieder die in kerk en theologie werkzaam is. Het biedt up-to-date informatie, achtergronden, doorbreekt al te simpele beeldvorming en helpt bij de voorbereiding van preek, gesprekskring en catechese.

Kees van der Kooi

Arnold Huijgen. *Lezen en laten lezen. Gelovig omgaan met de Bijbel*. Kok Boekencentrum, Utrecht 2019. 240 pp., € 19,99, ISBN 9789023958697

Nu de kwestie van het Schriftgezag ook in de Christelijke Gereformeerde Kerken hoog oploopt en plaatselijke gemeenten hopeloos verdeeld zijn geraakt over kwesties als de vrouw in het ambt, homoseksualiteit en schepping of evolutie, is bezinning op de vraag hoe de Bijbel gelezen wordt ook in deze kring weer actueel. In dit boek valt Arnold Huijgen, hoogleraar systematische theologie aan de Theologische Universiteit Apeldoorn, het lopende debat binnen vanuit de constatering dat 'de praktijk van omgaan met de Schrift eerder door rationaliteit dan door vroomheid wordt gestempeld, en dat bijbellezers eerder de houding van een onderzoeker, hermeneut, of verdediger van de waarheid aannemen dan de houding van ontvanger die is afgestemd op de Schriften zelf' (18). En dat is, voor alle duidelijkheid, volgens hem beslist geen goede zaak. H. ziet liever 'Gods verborgen omgang' als de beslissende houding om tot (echt) verstaan van de Schrift te komen (13-14). Dat is dan meteen ook de centrale stelling van het boek, namelijk dat 'het lezen van de Schrift geen kwestie van techniek of methode is, en ook geen zaak van rationele verdediging, maar juist van een ontvankelijkheid waarbij de lezer God aan zich laat handelen (en dus de controle uit handen geeft)' (19). Na een inleidend hoofdstuk, waarin de problematiek wordt geschetst en de opzet van het boek wordt toegelicht, begint Huijgen met een pleidooi voor 'lezen als luisteren' (d.w.z. openstaan voor wat God zegt), wat hij vervolgens metaforisch herijkt als 'je laten lezen door God' (24-64). In h. 3 wordt deze omgang met de Schrift uitgewerkt aan de hand van Luthers drie regels van omgang met de Schrift, namelijk: gebed, meditatie, aanvechting (*oratio, meditatio, tentatio*) (65-113). In h. 4 worden een paar theologische en filosofische achtergronden geschetst, waarin de rationalistische filosofie van

Descartes het moet ontgelden en plaats moet maken voor het lezen van de Schrift met '(hart en) ziel,' in aansluiting bij de notie van 'gelatenheid' bij Meister Eckhart en Luther (114-155). De ziel, zo betoogt H., functioneert als resonantieruimte waarin het Woord van God klinkt. H. 5 over traditie en objectiviteit bespreekt achtereenvolgens kort de Chicago statements on 'Biblical Inerrancy', de Nederlandse Geloofsbelijdenis, de notie van het *sola Scriptura* en loopt, met erkenning van de culturele afstand die er soms kan zijn tussen de Schrift en de lezer, uit op een bevestiging van het zelfgetuigenis en de autopistie van de Schrift en de daarbij behorende leeshouding (156-181). H. betoogt: 'Juist de existentiële, bevindelijke toegang tot de Schrift zorgt dat het Schriftgezag functioneert en de inspiratie van de Schrift door de heilige Geest overeenstemt met het werk van de Geest nu' (180). In hoofdstuk zes (Proeven van een omgang met de Bijbel) wordt alles geïllustreerd aan de hand van teksten van Dietrich Bonhoeffer, Oepke Noordmans en een lezing van 1 Pet. 3:1-7 (Petrus over mannen en vrouwen) door de auteur zelf (182-216). Ik begrijp heel goed dat je in een publicatie voor een algemeen (kerkelijk) publiek niet altijd de nuances kunt aanbrenge(n) die in een complexe kwestie als deze nodig zijn, dat je soms een pastorale toon moet aanslaan om het punt dat je wilt maken bij de lezer aan te laten haken en hem of haar niet van je te vervreemden. Daar slaagt H. uitstekend in. De kerk is geen academie en kerkgangen zijn (meestal) geen academici. Alle begrip en waardering daarvoor. Maar dat is natuurlijk geen vrijbriefje om het met de inhoud vervolgens niet zo nauw te nemen en onge-nuanceerde uitspraken te doen - en daar wringt de schoen wat mij betreft behoorlijk. Ik zet een aantal punten op een rij, in de hoop dat ik het allemaal niet goed begrepen heb. Ten eerste, de uitgesproken weerzin tegen 'rationalisme/rationaliteit' (H. lijkt geen onderscheid te maken tussen die twee begrippen) en de (heel generaliserende!) afkeer van 'methode' verraden een bijzonder pessimistische, cynische kijk op wetenschap zonder recht te doen aan de veelkleurigheid van wat er in de wetenschap werkelijk plaatsvindt. Op 115 schrijft H. dat hij uitgaat van 'een fenomenologie van het leven, dat wil zeggen dat ik naga hoe wij ons leven nu eigenlijk ervaren, nog voordat wij er een idee over vormen of het gaan beschouwen. Die insteek bij onze ervaring van leven is de sleutel voor een hernieuwd spreken over de ziel als een ruimte om te ontvangen. Dat ontvangen vindt plaats door resonantie, door het meertillen van de ziel als de snaar van het hart wordt beroerd.' In ieder geval het eerste deel van dat citaat is precies wat hermeneuten als Dilthey en Heidegger lang geleden ook met zoveel woorden hebben betoogd - zij zijn in dit geval dus geen tegenstanders, maar medestanders. En H.'s pleidooi voor een houding van ontvankelijkheid (*Gelassenheit*, Eckhart en Luther) lijkt verdacht veel op wat hermeneuten als Gadamer en Betti sinds jaar en dag hebben betoogd: ook zij zijn dus medestanders, geen tegenstanders. Geen methode, dat klinkt op het eerste gezicht best sympathiek, maar werkt het ook? Postmoderne deconstructivisten als Derrida en Barthes menen in elk geval van wel en vallen hem in dat opzicht - *mirabile dictu* - graag bij. Maar of H. daar blij mee is? Ten tweede, over de ervaring van de Emmaüsgangers schrijft H. nogal chargerend: 'Hun lezen is vernieuwd, niet omdat ze 'de nieuwste hermeneutische theorie hebben omarmd,' ze een 'nieuwe competentie hebben verworven,' of hun 'inzichten zijn gecorrigeerd.' Die afstandelijke, rationele termen doen tekort aan de existentiële vernieuwing die heeft plaatsgevonden ... Wie verlangt naar zo'n ervaring, of wie verlangt naar zo'n verlangen, is niet geholpen met tools en tips, theorie of techniek. Het is juist een zaak van biddend afleren, leeg worden voor God, ook leeg van ons verlangen naar verlangen [*désir sans désir*, zou Jacques Derrida dat noemen, AZ]. Het gaat om een ontvankelijkheid die voorafgaat aan het discursieve denken, het bewuste willen en voelen' (218). Maar zijn we daarmee dan niet weer terug bij af? Want als er dan vervolgens teksten gelezen en uitgelegd moeten worden, hoe worden willekeur ('eigenmachtige Schriftuitleg') en zelfbevestigende interpretatie dan voorkomen? In de praktijk van alledag, in kerkelijke kwesties en in het wetenschappelijk debat kom je met een anti-methodische

en anti-hermeneutische instelling niet weg. Hier hadden Gadamer en Thiselton uitkomst en nuance kunnen bieden. Ten derde. H. bedoelt vast niet dat degelijke kennis van de grondtalen, exegetische competenties, kennis van historische en culturele context, leesvaardigheid en dergelijke allemaal niet nodig zijn. Hij lijkt er een plekje voor in te ruimen onder wat hij het discursieve denken noemt (218). Of, zoals hij op 133 stelt: 'Pas na die houding van ontvankelijkheid komt het bewuste zoeken naar betekenis.' Dus als puntje bij paaltje komt, wordt de anti-hermeneutische, anti-methodische en dus ook anti-academische soep (hopelijk) dus lang niet zo heet gegeten al ie nu hier is opgediend. Maar intussen ligt er dus wel een ontwerp ('een kleine hermeneutiek,' noemt H. het zelf op 14) op tafel dat voor heel veel misverstanden vatbaar is (tenminste, ik hoop dat het om misverstanden gaat): wordt de juiste bijbeluitleg nu in handen van de persoonlijke bevindelijkheid gelegd? Doet de academie er niet meer toe? Waar is het kritisch tegenover dat foute interpretaties aan het licht brengt en vroom zelfbedrog ontmaskert? Zijn de (ongemakkelijke!) bevindingen van de bijbelwetenschap vrijblijvend en kun je die dus gewoon naast je neerleggen? Uitspraken (met een beroep op Luther) als 'Echt verstaan ontstaat slechts waar je je verstand opgeeft' (68), en: 'het verstandelijke weten en toestemmen van een aantal waarheden is onvoldoende, en vaak zelfs een dwaalweg. Het komt aan op de geloofservaring met het Woord van God' (72), doen de zaak geen goed en roepen meer misverstanden op (nogmaals, ik hoop dat het misverstande zijn) dan dat ze verheldering bieden. Dat geldt ook voor de ogenschijnlijk zo ruimhartige erkenning dat de inhoud van de Schrift 'aanstootgevend menselijk' is (75). De voorbeelden die daarvan gegeven worden (dat er vier evangeliën zijn die 'lang niet altijd op één lijn te krijgen zijn', dat Israël een herdersvolk was en Abraham en Sara geen modelgelovigen waren) zijn helemaal niet zo aanstootgevend als je er iets van context bijgeeft: de brute geweldsteksten, waarin de oproep tot geweld in het wezen van God zelf verankerd wordt, die zijn dat voor veel lezers wel. Wordt het aanstootgevende ook niet wat selectief ingezet? Includeert het ook de bevindingen van de bijbelwetenschap, bijvoorbeeld ten aanzien van de klassieke inleidingskwesities, bronnenonderzoek of de vraag naar conflicterende visies binnen de Schrift? Ik zie daar weinig van terug. Ten vierde een filosofisch en tegelijkertijd praktisch bezwaar: H. bepleit een omkering van het subject-object denken. Bijbel lezen is niet een beweging van mens naar God toe, maar van God naar mens. Dat klinkt mooi en vroom, maar ook hier is de praktijk van alledag toch echt een andere. Bijbel lezen is inderdaad geen eenrichtingsverkeer (21!), de ene kant op niet, maar ook de andere kant op niet. Voor het lezen van een tekst is *altijd* een lezer nodig die 'stem geeft' aan wat God door de woorden van de tekst heen zegt (Ricoeur en Gadamer). Voor hermeneutische filosofen is het subject-object denken dan ook (terecht) allang een gepasseerd station. De voorgestelde omkering denkt nog steeds in diezelfde categoriën en is geen alternatief om zich aan de werking van de hermeneutische cirkel / spiraal te onttrekken. Maar als dat zo is, dan keert de scherpe afwijzing van rationaliteit als een boemerang terug: hoe moet er getoetst worden? Is kritische distantie afen toe juist niet bijzonder heilzaam? Hoe valt een goede uitleg nog van een slechte te onderscheiden? Of meent H. misschien dat dat voor een gelovige omgang met de Bijbel niet aan de orde is en 'de arglistigheid van het hart' op hem of haar geen vat heeft? Met dit alles zet H. mijns inziens de deur wagenwijd open voor wat Anthony Thiselton een socio-pragmatische hermeneutiek noemt: *een hermeneutiek die het eigen (bevindelijke) gelijk bevestigt door zich aan het kritisch tegenover van een socio-kritische hermeneutiek te onttrekken*. Bijbel lezen is dan een privé-aangelegenheid die losstaat van de eis om publiekelijk verantwoording af te leggen en die aan 'public criteria of meaning' (Thiselton) geen boodschap heeft. Huijgen zal ongetwijfeld tegenwerpen dat de persoonlijke, bevindelijke omgang met de Schrift een andere is dan de strenge, gedisciplineerde bestudering van de Bijbel volgens academische criteria en dat hij niet schrijft voor een academisch publiek. Maar dat roept dan onvermij-

delijk de vraag op hoe die twee verschillende domeinen zich dan tot elkaar verhouden. Wordt van de gelovige lezer dan uiteindelijk toch weer een *sacrificium intellectus* geëist? Dat gaat er bij mij niet in. Overigens ben ik van mening dat het begrip *valorisatie* niet in het register had mogen ontbreken, want daarover zegt II. - dat mag ook gezegd worden - op 126-129 zeer behartigenswaardige dingen.

Arie W. Zwiep

John E. Phelan, *De kern van onze hoop. Over de actualiteit van de christelijke eschatologie* (vertaald en ingeleid door Leo Mictus). Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland. Velp 2019. 232 pp., € 24,00, ISBN 9789074894548

De auteur van dit boek is emeritus hoogleraar van een seminarie in Chicago dat hoort bij de Evangelical Covenant Church, een zusterkerk van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland. In dit type gemeenten bestond aanvankelijk een vurig geloof in de nabijheid van Jezus' wederkomst, dat een eeuw geleden sterk werd gepropageerd door de Maranathaprediking van Johannes de Heer. Daarmee verbonden was de verwachting van een duizendjarig rijk waarin Christus zou heersen, voordat de laatste strijd tussen God en de duivel gestreden zou worden en de nieuwe hemel en de nieuwe aarde zouden komen. Ook was (en is) er het geloof in de opname van de christelijke gemeente naar de hemel voorafgaande aan een grote chaos op aarde. Ph. staat zeer kritisch tegenover zulke verwachtingen en meent dat ze een christelijke betrokkenheid op de wereld in de weg staan, terwijl opwekkingspredikers en evangelisten in hun begintijd juist wel maatschappelijke activiteiten ondernamen. Evenzogoed verdedigt Ph. dat het christelijk geloof zonder eschatologie tot niets leidt, maar voor zijn eschatologische visies sluit hij niet aan bij hedendaagse eindtijdpropheten maar bij auteurs als Jirgen Moltmann, Richard Bauckham en Tom Wright. Voor zijn schets van het christendom van de eerste eeuwen, dat in de vierde eeuw een in zijn ogen noodlottig verbond met de keizerlijke macht sloot, baseert hij zich voornamelijk op Rodney Stark. Het boek heeft 'hoop' als leidraad; hoop op Gods toekomst, hoop voor Israël en voor de kerk. Voor een belangrijk deel bevat het gedegen, zeer gematigd historisch-kritische, bijbels-theologische besprekingen die Ph. voorts betreft op de keuzes van hedendaagse christenen, bijv. ten aanzien van president Trump. Uiteindelijk pleit hij voor de positie die hij aanduidt als 'postchiliasisch', waarmee hij bedoelt dat de heerschappij van Christus wordt gerealiseerd als de kerk het evangelie verkondigt en in praktijk brengt. Ondanks dit 'bouwen aan Gods koninkrijk' blijft het volgens Ph. toch God die zijn koninkrijk doet komen. Het gaat daarbij niet om het 'naar de hemel gaan', maar om de nieuwe hemel en de nieuwe aarde die naar ons toe komen. Met dit boek wil de auteur bij evangelische christenen pleiten voor een opener en meer wetenschappelijk verantwoorde lezing van de Bijbel en hen zo weghalen bij een simplistisch fundamentalisme. De vertaler meent dat dit boek ook in Nederland deze dienst zou kunnen bewijzen. Evangelische, op het chiliasme georiënteerde lezers beschikken daarvoor nu over een sympathiek boek dat aansluit bij hun prioriteiten maar daarin niet blijft steken.

Riemer Roukema

Sidney Greidanus, *From Chaos to Cosmos. Creation to New Creation* (Short Studies in Biblical Theology), Crossway, Wheaton (Ill.) 2018, 244 pp., \$ 15.99, ISBN 9781433554971

De auteur, van Nederlandse afkomst maar zijn werkzame leven actief in de VS als pastor en docent, heeft een handzaam boekje geschreven waarin bij het thema 'chaos-kosmos' in de Bijbel bespreekt. Een inleidend hoofdstuk handelt over chaos en kosmos in het Nabije Oosten en de manier waarop Israël dat thema overneemt: wél het gegeven, niet de reli-